posudek oponenta

ČERNÁ, Š.: ***Možnost uplatnění komunitní práce s lidmi s mentálním postižením ve vybrané lokalitě.*** **(Magisterská diplomová práce.) FSS MU, Brno 2015, 83 s., přílohy, stať.**

Cílem Černé bylo zjistit, zda a jak sociální pracovníci v chráněném bydlení podporují sociální inkluzi svých klientů s mentálním postižením (dále jen „MP"). Nikde to ovšem jasně neříká, respektive převážně říká něco jiného. Napřed uvádí, že *„si vymezila jako hlavní cíl zjistit, jak lidé s mentálním postižením ve zvolené lokalitě bydlí"* (s. 7–8). Potom tvrdí, že na základě tohoto záměru určila *„hlavní výzkumnou otázku: Zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením ve vybrané lokalitě uplatňovány prvky komunitní sociální práce?"* (Viz s. 8.) Vzápětí vysvětluje: *„Zaměřit pozornost tedy hodlám na možnost bydlení takto postižených lidí v jejich vlastní rodině a v chráněném bydlení a možnosti uplatnění komunitní práce s nimi"* (s. 8). Na základě uvedeného by se dalo usoudit, že si Černá kladla otázku: „Zda a jak sociální pracovníci uplatňují v rámci pomoci s bydlením pro lidi s mentálním postižením ve vybrané lokalitě prvky komunitní sociální práce?" Tento úsudek podporuje autorka výrokem ze s. 66, kde tvrdí, že se *„pokusila … prostřednictvím kvalitativní strategie podrobně zmapovat a zkoumat jakým způsobem jsou při poskytování pomoci osobám s mentálním handicapem uplatňovány prvky komunitní sociální práce. Zaměřila jsem se především na oblast podpory samostatného bydlení osob s mentálním handicapem."* Stručně řečeno, na s. 66 Černá poněkud neobratně uvádí, že její ZVO zní: „Jakým způsobem jsou při poskytování podpory samostatného bydlení osobám s mentálním handicapem uplatňovány prvky komunitní sociální práce?" Zdá se, že tento můj předpoklad je zpochybněn dalším tvrzením autorky, že její ZVO zní: *„Zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením ve vybrané lokalitě uplatňovány prvky komunitní sociální práce?"* (s. 62, poznámka pod čarou č. 27, a s. 64). Při další četbě ovšem vyjde najevo, že se Černá větou, *„zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením … uplatňovány prvky komunitní sociální práce"*, ptá na totéž, co výrokem ze s. 66, který jsem výše zestručnil do tvaru: „Jakým způsobem jsou při poskytování podpory samostatného bydlení osobám s mentálním handicapem uplatňovány prvky komunitní sociální práce?"

Jádro věci je totiž podle mě v odpovědi na otázku, co Černá označuje výrazem „komunitní práce". Nevysvětluje to jasně, význam, který s tímto termínem spojuje, se přesto dá vystopovat. V kapitole 6 vymezuje autorka pojem „komunitní práce" dvojím způsobem. Za prvé, jako pomoc, jejímž cílem je *„posílit … sebe-organizační kapacitu pospolitosti"*, *„pomáhat* [obyvatelům určité lokality] *… usilovat o něco společně"* a *„zapojit nejen řadové občany do procesu rozhodování, které ovlivňují jejich život"* (s. 48). Za druhé, jako *„integraci* [lidí s mentálním handicapem] *do společnosti*". Pro toto druhé vymezení je klíčová poznámka pod čarou 19 na s. 49, ve které Černá označuje „integraci" a „inkluzi" za synonyma (doslova: *„Hlavním cílem komunitní práce s lidmi s mentálním handicapem … je integrace[19]"*, přičemž poznámka 19 zní: *„Nebo také inkluze."*).

Od tohoto místa autorka popisuje pod označením komunitní práce s lidmi s MP „podporu inkluze" lidí z této cílové skupiny, tedy získávání přístupu lidí s handicapem k příležitostem. Mluví proto o *„směřování k tomu, aby lidé s mentálním postižením mohli využívat běžné zdroje"*, že *„předpokladem je … přítomnost těchto lidí v běžném prostředí, v hromadných dopravních prostředcích, obchodech, restauracích apod."*, a že je třeba, aby *„rozvíjeli svoje schopnosti a dovednosti, uplatnili se na trhu práce, tzn., aby měli zaměstnání"* (s. 49–50). V zájmu naplnění těchto cílů by podle Černé s nimi *„pracovníci měli jednat jako s dospělými lidmi"*, podávat jim *„srozumitelné informace o existujících možnostech, aby si uživatelé mohli*

podílet na rozhodování o podobě služby“ a *„přistupovat ke každému jednotlivci individuálně“* (s. 50).

S tím vším nelze než souhlasit, je zde však komunikační problém: Tak, jak je popsána, podpora inkluze lidí s MP neobsahuje dimenzi komunitní práce, a pro čtenáře, je proto těžké pochopit, že autorka větou *„zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením … uplatňovány prvky komunitní sociální práce“* (viz výše), vyjadřuje otázku „zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením uplatňovány prvky podpory individuálního přístupu lidí s MP k příležitostem dostupným v komunitě“. Nepochybuji, že v zájmu realizace cílů daného pojetí podpory inkluze by bylo žádoucí působit na veřejnost a další subjekty v komunitě, která by inkluzi svých znevýhodněných sousedů mohla podpořit jejich akceptací. Na nedostatek takové akceptace poukazuje autorka v kapitole 1 a 2. V kapitole 6 o komunitní práci však již úvahu o potřebě podpory akceptace lidí s MP lidmi v komunitě nerozvíjí a do kontextu podpory inkluze lidí s MP ji nezahrnuje.

Autorka tedy ve svých otázkách označuje jako „komunitní práci“ podporu individuální inkluze, ze které vypustila dimenzi působení na komunitní prostředí, do něhož má individuálně podporovaný člověk s MP vstoupit. Nedosti na tom. Na záměnu „podpory sebe-organizačního potenciálu komunity“ za „individuální podporu přístupu k příležitostem“ může pozorný čtenář při troše snahy přijít. Těžší je však pro čtenáře pochopit, proč autorka ZVO která zní, „zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s mentálním postižením uplatňovány prvky podpory individuálního přístupu lidí s MP k příležitostem dostupným v komunitě“, dekomponuje pomocí dílčích výzkumných otázek (DVO) o „chráněném bydlení“? Tyto DVO jsou tři a znějí následovně: *„Jak chráněné bydlení umožňuje zajištění materiálních potřeb? Jak chráněné bydlení umožňuje finanční zvládnutí? Jak chráněné bydlení podporuje a udržuje přátelství a využití volného času?“*

Souvislost autorčina svérázného a ne zcela vyjasněného pojetí tzv. „komunitní práce“ s pojmy *„zajištění materiálních potřeb“*, *„finanční zvládnutí“*, *„podpora a udržování přátelství a využití volného času“* autorka nevysvětluje, ale dá se opět vystopovat. Uvedené výrazy jsou synonyma přístupu k příležitostem v komunitě: Výraz *„zajištění materiálních potřeb“* v očích autorky označuje pomoc s a svépomoc při nakupování v obchodě; výraz *„finanční zvládnutí“* znamená dostupnost dávek a práce; termínem *„podpora a udržování přátelství a využití volného času“* Černá vyjadřuje takové organizování volného času sociálními pracovnicemi, který se stává příležitostí navázat kontakty s jinými klienty nebo obyvateli obce. Tyto významy slov použitých v DVO jsem pochopil po přečtení empirické části práce.

Černá se tedy ptá na podporu přístupu lidí s MP k vybraným typům příležitostí. Stále však chybí odpověď na otázku, proč se autorka ptá, jak přístup k těmto příležitostem umožňuje chráněné bydlení, když o něm v ZVO není zmínka. Vysvětlení je prosté, došlo k opomenutí a ZVO, na kterou autorka skutečně hledala odpověď, zněla: „Zda a jakým způsobem jsou při poskytování pomoci lidem s MP v chráněném bydlení uplatňovány prvky podpory přístupu jednotlivých klientů k příležitostem v komunitě?“

Na tuto v textu neuvedenou, ale implicitně přítomnou ZVO chce autorka odpovědět zkoumáním přístupu sociálních pracovnic vybrané organizace, která poskytuje služby chráněného bydlení. Za účelem tohoto zkoumání provedla polo-strukturované rozhovory se třemi klienty a třemi sociálními pracovníky chráněného bydlení. Bohužel nepopsala způsob jejich výběru, takže **se mně nepodařilo zjistit, zda dotazovala dvojice sestávající z „klienta a jeho sociálního pracovníka“, nebo prostě dotazovala tři klienty a tři pracovníky. Pokud jsem to správně pochopil, autorka vybrala tři klienty chráněné dílny, z nichž dva žili v době šetření v chráněném bydlení a jeden s ve společné domácnosti s rodiči. Byl**

tento výběr učiněn záměrně? A pokud ano, co tím autorka sledovala? Podařilo se tento záměr naplnit?

Obsah rozhovorů rámcově koresponduje s výše uvedeným pojetím pojmů *„zajištění materiálních potřeb“*, *„finanční zvládnutí“*, *„podpora a udržování přátelství a využití volného času“* (viz příloha 4, s. 104). Přesto však není zcela jasné, **jak chtěla autorka pomocí rozhovorů vedených dle scénáře uvedeného v příloze 4 zjistit, „jak chráněné bydlení umožňuje …“ přístup k příležitostem výše uvedeným.** V empirické části práce autorka uvádí vybrané citace z rozhovorů, které se týkají pomoci s a svépomoci při nakupování v obchodě; využívání dávek a práce k pokrytí finančních nákladů; a navazování kontaktů ve volném čase organizovaném sociálními pracovnicemi. Tyto citace podle autorky dokládají, že chráněném bydlení umožňuje klientům s MP částečně samostatně zajišťovat materiální potřeby, pracovat a navazovat kontakty s lidmi v komunitě. Černá ovšem nevysvětluje, **jak vybrané citáty uvedené závěry dokládají. Mimo jiné není jasné, jak autorka při dokládání uvedených závěrů využila výpovědi klientů a výpovědi sociálních pracovnic.**

Domnívám se, že některé dílčí závěry k jednotlivým podkapitolám, zejména pokud jsou formulovány obecně, z prezentovaných zjištění jednoznačně neplynou (např. *„Chráněné bydlení co nejvíce podporuje samostatnost klientů i jejich samotné rozhodování, čímž naplňují cíle této sociální služby.“* s. 76; *„Neochota pracovat podle mého názoru pramení z obavy z cizího prostředí. Většinou po první návštěvě chráněné dílny změní názor a poté se zapojí do pracovního procesu.“* s. 78; chráněné bydlení *„udržuje přátelské vztahy, jak mezi klienty chráněného bydlení, tak s lidmi mimo něj“* s. 79). Rád se ovšem nechám přesvědčit o opaku.

Autorka do empirické části zařadila podkapitolu 8.1, která je do značné míry replikou kapitoly 4 o strategických dokumentech národního dosahu a popisuje tvůrci dokumentů předpokládanou nabídku chráněného bydlení pro danou cílovou skupinu. Nevím, na kterou ze tří položených DVO má podkapitola odpovědět, domnívám se však, že na žádnou.

V Závěru práce autorka uvádí, že *„ve vybrané lokalitě jsou uplatňovány prvky komunitní sociální práce při poskytování pomoci lidem s mentálním handicapem“*. **Prosím autorku, aby v souladu pojmovými konvencemi teorie komunitní práce a teorie sociální inkluze vyjasnila, na jakou ZVO odpovídala, a co chtěla uvedenou obecnou formulací čtenáři sdělit.**

Terminologicky nepřesnou a konceptuálně neujasněnou práci, která implicitně sleduje v textu přímo nevyslovenou otázku o podpoře inkluze lidí s MP v chráněném bydlení, navrhuji hodnotit E. Předpokladem tohoto hodnocení je, že autorka během obhajoby komisi poskytne uspokojivou odpověď na otázky, které jsou v textu posudku označeny tučně.

Dražovice, 22. prosince 2015 prof. Libor Musil